

Вступ

Узаспокійливій вірі в те, що історія стоїть на боці демократичних свобод і вони врешті-решт усюди переможуть, завжди був певний елемент мрійництва. Світові події останніх двох десятиріч засвідчили, що ми більше не можемо сприймати їх як належне. Універсальні права людини, демократичні практики та верховенство права мають потужних ворогів. Може, хтось і не погодиться, але Китай під керівництвом Комуністичної партії є найгрізнішим із них. Партійна програма передбачає вплив і втручання, є добре спланованою та зухвалою, спирається на колосальні економічні ресурси й технологічну міць. Широкомасштабна кампанія з підриву інституцій у західних країнах і здобуття прихильності їхніх еліт досягла успіху, на який лідери партії не могли й сподіватися.

Демократичні інституції та світовий порядок, збудовані після Другої світової війни, виявилися крихкішими, ніж можна було уявити. Вони уразливі до нової зброї в політичній війні, яку сьогодні проти них ведуть. Комуністична партія Китаю (КПК) використовує слабкості демократичних систем, щоб підірвати їх. І хоча багато хто на Заході не поспішає це визнавати, демократичні країни невідкладно мають стати стійкішими, якщо бажають вижити.

Загроза, яка походить від КПК, порушує наше загальне право жити без страху. Багато громадян Китаю, що живуть на Заході, а також тибетці, уйгури, прихильники руху фалуньгун та активісти, які відстоюють демократію в Гонконгу, перебувають на першій лінії репресій КПК й живуть у стані постійного страху. Урядовці, науковці

та керівники бізнес-структур бояться бути покараними фінансово, накликавши на себе гнів Пекіна. І цей страх заразний та токсичний. Він не має стати звичною ціною, яку нації муситимуть платити за життя в достатку.

Немає жодної західної демократії, яка не відчула б на собі цього впливу. Пекін сповнений зухвальства, адже зустрічає дуже слабкий опір, він намагається примушувати й залякувати дедалі ширше коло людей. Навіть для тих, хто безпосередньо не відчуває на собі важкої руки Пекіна, світ змінюється завдяки поступовому експортові авторитарних норм Китаю по всій Землі.

Коли видавці, кінематографісти й театральні режисери вирішують цензурувати погляди, які «можуть образити почуття китайського народу», вони відкидають свободу висловлювання. Простий твіт, який засмутить Пекін, може коштувати комусь роботи. Коли очільники університетів тиснуть на дослідників, щоб ті пом'якшили критику КПК, або забороняють далай-ламі перебувати на території університету, розмивається поняття академічної свободи. Коли буддійські громади клянуться у вірності Сі Цзіньпіну, а до церковних громад підсаджують інформаторів, під загрозою опиняється релігійна свобода. Коли система нагляду, яку побудував Пекін, стає дедалі масштабнішою та доходить до кібервтручання й відеозйомки громадян, котрі відвідують законні акції протесту, відбувається порушення особистої приватності. Сама демократія опиняється під ударом, коли організації, пов'язані з КПК, та агенти партії корумпують політичних обранців і коли для досягнення своєї мети Пекін залучає впливові бізнес-лобі.

Ця книжка описує, що, чому і як робить КПК для впливу, втручання та підривної діяльності в Північній Америці й Західній Європі (надалі — Захід). Діяльність КПК в Австралії (детально описана в книжці «Тихе вторгнення» (Silent Invasion. China's Influence in Australia)) та Новій Зеландії згадуємо епізодично. Але важливо пам'ятати, що партія працює над переформатуванням усього світу, і, незважаючи на різні підходи, досвід Заходу дуже схожий на досвід країн у всьому світі. Важко пригадати країну, яка не стала б об'єктом широкомасштабного цілеспрямованого впливу Китаю — від Самоа до Еквадору, від Мальдівів до Ботсвани. Дії КПК на Глобальному Півдні потребують детального вивчення та викриття, але таке завдання виходить за межі цієї книжки.

КПК наполегливо намагається переконати людей у Китаї та за кордоном, що вона виступає від імені *всього* китайського народу. Вона прагне, щоб її сприймали як гравця, який має право бути суддею у всьому, пов'язаному з Китаєм, і наполягає, що для китайців, хоч би де вони перебували, любити країну означає любити партію, і що лише ті, хто любить партію, насправді люблять країну. Вона стверджує: партія і є народ, тож будь-яка критика на її адресу спрямована проти китайського народу.

Дуже тривожно, що так багато людей на Заході піддаються на цю хитрість і чіпляють на критиків політики КПК ярлик расистів або сінофобів. Так вони не захищають китайський народ, а придушують або маргіналізують голоси китайців, які протистоять КПК, і голоси переслідуваних нею етнічних меншин. У найгіршому ж разі вони є агентами впливу партії. Отже, у цій книжці ми чітко розмежуємо Комуністичну партію Китаю та китайський народ. Коли використовуємо слово «Китай», маємо на увазі політичну одиницю, якою управляє КПК, у тому самому сенсі, як, наприклад, ми говоримо, що Канада проголосувала за резолюцію Організації Об'єднаних Націй.

Злиття партії, нації та народу в одне поняття призводить до різноманітних непорозумінь, чого, власне, і прагне КПК. Через це дехто вже почав сприймати китайські спільноти за кордоном як ворогів, коли в реальності багато з них є найпершими жертвами КПК — і ми це побачимо далі. Вони найкраще поінформовані про діяльність партії за кордоном, і деякі з них хочуть брати участь у розв'язанні проблеми.

Розрізнити партію та народ також життєво важливо, щоб зрозуміти, що протиборство між Китаєм і Заходом не є «зіткненням цивілізацій», як дехто стверджував. Перед нами не якісь «чужі» Заходу конфуціанці, а авторитарний режим, леніністська політична партія із Центральним комітетом, Політбюро й генеральним секретарем, що спираються на колосальні економічні, технологічні та військові ресурси. Справжнє зіткнення існує між репресивними цінностями і практиками КПК та свободами, утіленими в Загальній декларації прав людини ООН: свобода слова, зібрань, релігії та переконань; свобода від переслідування; право на приватність; рівність перед законом. КПК всі їх відкидає — словом або ділом.

Люди, які живуть безпосередньо біля Китаю, розуміють це набагато краще, ніж більшість на Заході. Саме це розуміння підживлювало нещодавні протести в Гонконгу та привело до переобрання в січні 2020 року президентки Тайваню Цай Інвень. Промовистим голосуванням переважна більшість тайванців сказала КПК своє гучне «ні».

Деякі представники лівого спектра, хоча раніше захищали пригнічених, знаходять причини запліщувати очі на природу китайської влади на чолі із Сі Цзіньпінем. Вони забули, як тоталітаризм може пригнічувати права людини. Водночас тривога, викликана діяльністю КПК, перетинає політичні лінії розділу. І дуже важливо, що це відбувається в конгресі США, де демократи й республіканці створили об'єднання для протидії Пекіну. Те саме відбувається в Європі. Попри незгоду з інших питань, носії правих і лівих поглядів сходяться на тому, що Китай під керівництвом КПК є серйозною загрозою не лише правам людини, а й державному суверенітету.

Причини, з яких багато людей на Заході применшують або відкидають загрозу з боку КПК, є темою цієї книжки. Одна з причин, звичайно, полягає у фінансовій зацікавленості. Як сказав Ептон Сінклер: «Важко змусити людину зрозуміти щось, коли її платня залежить від нерозуміння цього». Ще одна причина — особливо вона стосується деяких лівих — це аргумент «а подивіться на себе». Китай, може, й робить якісь неприємні речі, йдеться в такій аргументації, а як щодо США? Ця тактика була ефективнішою, коли місце в Білому домі займав Дональд Трамп. Але хай би якою була критика США та їхньої зовнішньої політики і в історичній перспективі, і сьогодні — а ми ставимося до неї дуже критично, — вона в жодному разі не применшує та не виправдовує кричущих порушень прав людини і придушення свободи з боку КПК.

Також у Сполучених Штатах, як і в інших демократичних країнах по всьому світу, незважаючи на всі їхні недоліки, продовжує існувати дієва опозиція, у результаті виборів змінюється керівництво країни, суди переважно не залежать від держави, різноманітні медіа працюють без обмежень і часто доволі жорстко критикують владу, повнокровне громадянське суспільство здатне організовано протистояти проявам несправедливості. Китай під керівництвом КПК не має нічого з переліченого. Авторитарні схильності деяких західних

лідерів і справді викликають занепокоєння, але їх обмежує система, в якій вони здійснюють повноваження. Авторитарних імпульсів Сі Цзіньпіна майже ніщо не стримує — і таких стримувань стало ще менше, коли він із соратниками відкинув політичні домовленості, які запровадила партія для попередження появи ще одного такого верховного правителя, як Мао Цзедун. Отже, хоча на Заході та в демократичних країнах загалом є багато проблем, політична модель, котру пропонує КПК, не є рішенням.

Частина труднощів, які виникають на Заході з усвідомленням загрози КПК, може пояснити невігластво, як і те, що Заходу раніше не доводилося протистояти подібному противникові. За часів Холодної війни жодна країна капіталізму не мала таких широких економічних зв'язків з Радянським Союзом. Усвідомлюючи економічну та стратегічну вагу Китаю, у багатьох державах намагаються дізнатися про нього більше, тоді як він витрачає значні кошти на те, щоб допомогти нам «краще зрозуміти Китай». Отримувати інформацію з перших рук, на перший погляд, здається розумним, але, як ми продемонструємо в цій книжці, такий шлях глибоко хибний.

Огляд прагнень Комуністичної партії Китаю

Комуністична партія Китаю твердо налаштована без жодного пострілу змінити міжнародний порядок і відформатувати світ за своєю подобою. Замість кидати виклик ззовні, вона роз'їдає спротив зсередини, здобуваючи прихильників, змушуючи замовкнути критиків і підриваючи інституції.

І поки аналітики з обох боків Атлантики в запеклих суперечках вирішують, чи класифікувати Китай як опонента, чи навіть як ворога, КПК визначилася вже тридцять років тому. У пострадянському світі вона уявляє себе оточеною ворогами, яких має перемогти або нейтралізувати. Поки КПК та її прихильники на Заході люблять говорити, що проти Китаю розпочато «нову Холодну війну», сама партія вже протягом багатьох років веде ідеологічну боротьбу проти «ворожих сил». Для КПК Холодна війна так і не скінчилася.

Партія прагне переформатувати міжнародні союзи та змінити те, як її сприймають у світі. Так вона збирається подбати для себе про постійне панування всередині країни, а також розширити свою аудиторію та зрештою зробити Китай світовою потугою номер один. Плани партії широко висвітлено в промовах і документах. Стратегія втілення спрямована на еліти західних країн. У результаті її реалізації вони мають або радо прийняти китайське домінування, або змиритися з його неминучістю та припинити спротив. Центральним елементом стратегії щодо деяких країн є мобілізація матеріальних ресурсів і політичного впливу китайської діаспори з одночасним придушенням критичних голосів.

Спираючись на свій величезний економічний вплив, Китай викручує руки, чинить дипломатичний тиск, працює в режимі «єдиного фронту» та встановлення «дружби», маніпулює медіа, аналітичними центрами й університетами — і всі ці прийоми перетинаються та підсилюють ефект один одного. Дехто скаже, що Китай своїм впливом не відрізняється від будь-якої іншої країни. Звичайно, не всі дії партії в цій сфері унікальні, але масштаб, рівень організації та завзяте використання інструментів примусу відрізняють дії КПК від дипломатичної практики інших країн.

Як найбільший виробник у світі та друга за обсягом економіка Китай, мов магнітом, притягує до себе західний бізнес і багатьох західних політиків. Деякі галузі промисловості істотно залежать від доступу до величезного китайського ринку, і Пекін радий використовувати цю залежність як політичну зброю. Один уважний спостерігач зазначив: «Якщо ви не робитимете того, що від вас хочуть політичні лідери Пекіна, вони покарають вас економічно. Вони беруть політиків по всьому світу в економічні лещата. Роблять так уже багато років, і це дає результати»¹.

Часом стискання лещат стає дуже помітним. Наприклад, після того, як у Канаді 2018 року заарештували одну керівницю компанії Huawei Мен Ваньчжоу, КНР заблокувала імпорту канадських соєвих бобів, ріпаку та свинини. Пекін відреагував у дуже схожий спосіб, коли 2017-го Південна Корея після агресії з боку Північної почала встановлювати американські системи протиповітряної оборони. Пекін ужив сорок три заходи у відповідь, зокрема заборону туристичним групам з Китаю відвідувати Південну Корею, витіснення з КНР великого корейського бізнес-конгломерату, заборону в'їзду для південнокорейських попірок, блокування імпорту електроніки та косметики². На цьому Пекін не зупинився. У жовтні 2019 року він вимагав від престижної Вищої музичної школи імені Істмена при Університеті міста Рочестер (штат Нью-Йорк) напередодні її запланованого турне Китаєм виключити трьох південнокорейських студентів зі свого найкращого оркестру³. Посилаючись на шкоду, якої зазнає репутація школи в Китаї, якщо тур не відбудеться, декан погодився не брати корейців у турне. Тільки після гучного обурення з боку студентів і випускників ухвалили рішення скасувати тур⁴.